

KANT'IN POLİTİK FELSEFESİNDE ÖZGÜR DEVLET TASARIMI*

*Buğrahan Fertellioğlu***

Özet: Kant'ın kozmopolit hukuk anlayışında devletlerin özgür birer varlık olarak tasarlanması oldukça önemli bir role sahiptir. Bu tasarım sayesinde devletlerarası ilişkiler doğa durumundaki çıplak insan ilişkilerine benzetilir ve bu ilişkinin kurumsal sonucu olarak *Foedus Amphictyonum* tesis edilir. Ulusal anlamda yurttaşlar anayasasına ve akabinde egemen devlete neden olan varsayımsal gelişim süreci, daha geniş ölçekte *Foedus Amphictyonum*'u oluşturur. Bu çalışmada devletleri özgür birer varlık olarak kavrayan akıl yürütmenin Kant felsefesinde ne şekilde belirlediği gözlemlenmiştir. *Foedus Amphictyonum*'un egemenliği konusundaki teorik açmazın kaynaklarından birinin devletlerin özgür birer varlık olarak tasarlanması olduğu öne sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Özgürlük, özgür devlet, halklar federasyonu, toplum sözleşmesi

THE IDEA OF THE FREE STATE IN THE POLITICAL PHILOSOPHY OF KANT

Abstract: The idea of "Free State" has a pivotal importance in the Kant's cosmopolitan legal theory. By means of this idea, international relations are compared to naked human relations in the state of nature and the *Foedus Amphictyonum* is established as an institutional result of this naked relationship. The hypothetical development process that caused the national constitution and subsequently the state on the national scale, constitutes the *Foedus Amphictyonum* on a wider scale. In this study, it is observed the reasoning, which grasps the states as free beings, how addressed in the Kant's political philosophy. It is claimed that one of the sources of the theoretical dilemma regarding the sovereignty of *Foedus Amphictyonum* is that to design states as free beings.

Keywords: Freedom, free state, foedus amphictyonum, social contract

* Bu makalede ifade edilen düşünceler İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde okutulan "Kant, Hegel, Marx, Nietzsche" isimli yüksek lisans dersi için yapılan okumalar neticesinde belirmişlerdir. Dersini takip etmeme izin verdiği için Doç. Dr. Ateş Uslu'ya teşekkür ederim. Ayrıca düşüncelerin bir bölümü Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde okutulan "Modern Devlet" isimli doktora dersinde sunulmuştur. Eleştirileriyle çalışmaya katkı sağlayan Prof. Dr. Bihterin Dinçkol'a da şükranlarımı sunuyorum.

** Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku bölümü doktora öğrencisi: bfertelli@gmail.com

GİRİŞ

Özgürlük mefhumunun Kant felsefesinde ne şekilde ele alındığı birçok özgün çalışmanın konusu olmuştur. Çalışmaların önemli bir bölümü bu mefhumun Kant'ın eleştiri dönemi felsefesinde birey merkezli olarak inşa edilmesini gözlemlemiş ve özgürlüğü Kant'ın ontolojisinin kurucu ilkesi olarak kabul etmiştir. Özgürlüğün ele alındığı diğer çalışmalar ise sıklıkla Kant felsefesinin politik evrenine yönelmiş ve politik eylem alanının ilk ilkesi olarak özgürlük mefhumuyla ilgilenmişlerdir. Biz de bu yazıda esasen Kant felsefesinin politik evreninde kalan bir tartışmadan bahsetmek amacındayız.

Kant'ın doğrudan çağının politik sorunlarına değindiği ve bu sorunlara özgün yanıtlar üretmeye çalıştığı metinleri daha çok ömrünün son dönemine denk gelir.¹ Bu metinlerde öncesinde yani eleştiri dönemi felsefesinde² birey merkezli olarak ele aldığı ve geliştirdiği kavramların politik uzamda tartışıldığını ve dönüştürüldüğünü görebiliriz. Bu şekilde dönüşen kavramlara verilebilecek en tipik örnek özgürlüktür.

Eleştiri öncesi dönemde Kant'ın temel ilgisi Leibniz, Wollff, Descartes, Spinoza çizgisinin takibi ve tahlili olarak görülmekteyken eleştiri döneminde bu ilgi Hume ve İngiliz deneyciliğine doğru kaymıştır (Goldmann, 1971: 103). Kant'ın eleştiri dönemi felsefesinin metafizik yönü "insan ne bilebilir" sorusu üzerine yoğunlaşır (Goldmann, 1971: 130). Bu soru doğal seyri gereği bilgi edimini ve bu edimin öznesini tartışmayı gerektirmiştir. Bilgi edimi doğrudan akıl mefhumuna referans verirken bu edimin öznesi ise aklını kullanan insandır. Bu nedenle akıl ve aklın özgün kullanımı Kant'ın eleştiri dönemi felsefesinde karakteristik bir epistemoloji inşasını olanaklı kılmıştır. Bilgi, akıl ve aklın özgün kullanımı "eleştiri" aparatıyla işlendiğinde ortaya birey özgürlüğü çıkar. Özgürlük, Kant'ın eleştiri dönemi felsefesinin en büyük buluşlarından biri olmuştur.

Eleştiri dönemi felsefesinin bu büyük buluşu politik felsefe metinlerinde çok işlevli bir araç vasfına bürünmüştür. Özellikle 1765 yılında Rousseau ile tanışmasından

¹ Kant'ın politik felsefesini genellikle şu metinlerde temellendirdiği kabul edilir: Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi (1784) (Metinde "Genel Tarih Düşüncesi" olarak anılmıştır), Aydınlanma Nedir (1784), Yaygın Bir Söz Üstüne: "Teoride Doğru Olabilir Ama Pratikte İşe Yaramaz" (1793) (metinde "Teori ve Pratik" olarak anılmıştır), Ebedî Barış Üzerine Felsefi Deneme (1795) (Metinde "Ebedi Barış" olarak anılmıştır), Ahlak Metafiziği (1797), Fakülteler Savaşı (1798). Tasnif için bkz: (Kant, 1991.)

² Saf Aklın Eleştirisi (1781), Pratik Aklın Eleştirisi (1788), Yargı Gücünün Eleştirisi (1790). Tasnif için bkz: (Deleuze, 1995: 37)

sonra özgürlük hem ahlakın birinci ilkesi olmuş hem de politik felsefe yazılarında merkezi bir rol oynamıştır (Beiser, 2018: 61). Hukuk, barış ve adalet gibi politik felsefenin alanına giren konular Kant tarafından telaffuz edilmeye başlandığında özgürlük kavramının oldukça güçlü bir kullanımıyla karşılaşırız. Bunun en tipik örneklerinden biri de özgürlüğün bireyden ayrılıp devletle ilişkili şekilde ele alınmasıdır. Kant, *Genel Tarih Düşüncesi, Teori ve Pratik, Ebedî Barış ve Ahlak Metafiziği* metinlerinde geniş çaplı tanımlamalardan çekinse de “özgür devlet”ten bahsetmiş ve bireysel eylemin gerekli ilkesi olan özgürlük kavramını esasında bir siyasal örgütleniş formu olan devlete nakletmiştir. Biz de bu çalışmada bu nakli mümkün kılan teorik geçişi ve bu geçişin yarattığı teorik açmazları, başta *Foedus Amphictyonum*'un* egemenlik sorunu olmak üzere, gözlemlemeye çalışacağız. Bu doğrultuda ilkin özgürlüğün birey merkezli olarak ele alındığı eleştiri dönemi metinlerine değinecek akabinde ise politik felsefe metinlerinde özgür devlet tasarımı gözlemleyeceğiz.

1. ELEŞTİRİ DÖNEMİ FELSEFESİNDE ÖZGÜRLÜĞÜN BİREY MERKEZLİ TEMELLENDİRİLMESİ

1.1. Aklın Kullanımı

Kant, bütün bir aydınlanma düşüncesini temsil edebilme yeteneği itibariyle Horatius'un şu epiğine başvuruyordu: *Sapere Aude* - kendi aklını kullanma cesareti (Kant, 1992: 1). Bu istikamette henüz eleştiri döneminin başında, *Saf Aklın Eleştirisi*'nde, felsefeyi tüm bilginin, insan aklının öz amaçlarıyla ilişkisinin bilimi olarak tasvir etmişti (Kant, 1998: 694). Kant felsefesinin akla dair erken dönem kavrayışları bir yönüyle İngiltere menşeli deneycilikle hesaplaşmak olarak değerlendirilebilir. Deneycilikte akıl daha çok araçsal niteliği itibariyle vurgulanmıştır. Doğada yer alan nesnel bilginin edinilmesinde ancak insanla nesne arasında kurulan köprü olarak akla gönderme yapılır. Buna karşın Kantçı kavramsallaştırma aklı, özgül ve nihai amacı itibariyle deneysel tecrübe ve dışsal bir gözlemden bağımsız şekilde ele alır. Aklın kendine mahsus amaçları vardır ve bu amaçların bir bölümü ancak yine aklın yargıçlığıyla kavranabilir (Kant, 1998: 694). Düşünme ediminin kendisi hakkında düşünüldüğünde akıl, yalnız kendi ediminin ilgisiyle dolar ve tüm dışsal etkiye kapanır. Bu durum dolaysız bilginin görünümü ve aklın özgül kullanımının Kant felsefesindeki tipik bir örneğidir. Aklın kendi faaliyetiyle ilgili olarak araçsallaşması onu bir noktada nihai amaç haline getirir

* Halklar Federasyonu yahut Milletler Federasyonu şeklinde farklı tercümelemeleri mevcut olan kavrama bu metinde doğrudan Kant'ın kullandığı şekliyle yer verilmiştir.

(Kant, 1998: 656). Burada meydana gelen sentetik faaliyet ileride sentetik a priori yargı olarak kendini sunacak olan üst düzey bilme faaliyetini meydana getirecektir.

Eyleme ve bu doğrultuda deneyime bağlanan her türlü bilme edimi, muhakkak zamanın belirli bir bölümüne sıkışmış ve tesadüfi olmak zorundadır. Zamanın belirli bir bölümüne sıkışmıştır, zira faili olan özne uzamda yer alır. Tesadüfidir çünkü her zaman nesnesinin bilen özneye bağlanamayan hareketine bağlıdır. Bu doğrultuda deneysel bilgi kuramı öznenin elmanın kırmızı renkte olduğunu gördüğünde ancak şu şekilde bir yargı üretmesine izin verir: Gördüğüm (şu anda ve benim gördüğüm) elma (bende olmayan ve tesadüfi) kırmızıdır. Kant'ın eleştirel felsefesinde *a priori* ve *a posteriori* şeklinde kavramsallaştırılan yargı kipleri, öznenin benzer bir durumda şu ifadeyi kullanabilmesi için üretilmişlerdir: Elma kırmızıdır. Daha özlü şekilde ifade edecek olursak bu kavramların şu soruya cevap vermek üzere üretildikleri söylenebilir: Tesadüfi ve biricik bir tecrübeden nihai ve kapsayıcı bir yasa türetmek nasıl mümkündür? Bunu sağlayan şey a priori tasarımlar ya da önermelerdir. Çünkü deneyimi aşan her türlü yargı, deneyimle gelen bilgiden yani a posterioriden daha ileri düzeyde bir kavrayışı gerektirir. Deneyimin a prioriyle birleşmesi -bu durumda sentetik hale gelmesi- Kant'ın eleştirel felsefesinde aklın kullanımının esprisidir.

Deneyiciliğin özneye nesne arasındaki karşıtlığa dayanan dogmatik temelleri, dünyanın neden bu şekilde olduğuna yönelik soruyu nihai bir uyum ilkesine gönderiyordu. Kant, bu karşıtlığın yerine nesnenin özneye zorunlu tabiiyetini getirerek uyumun kaynağını özne olarak belirledi. Özneyi nesne lehine yüceltmeyi sağlayan temel yeti ise yasa koyma yetisi, yani sentetik yargı üretme kabiliyetiydi (Deleuze, 1995: 52). Sentetik yargı kabiliyeti deneyimin ötesine gitmeye olanak sağlamaktaydı (Kant, 1998: 656). Özne, yasa koyma yetisine sahip olduğu anda nesneyi kendine tabi kılar. Bu tabiiyet neticesinde ise herhangi bir aşkın ilkeye referans vermeksizin dünyanın uyumunu açıklamanın imkânı ortaya çıkar. Kant'ın felsefe sahasında Copernicusçu devrim olarak çağırdığı şey işte tam olarak budur (Kant, 1998: 110).

1.2. Doğa-İnsan

Leibniz-Wolffçu çizgiden devam eden tüm filozoflar gibi Kant da doğa-insan ilişkisine oldukça sık başvurmuştur. Tüm insani faaliyetin nesnesi doğada bulunmak zorundadır. Bu bakımdan eylemin ve eylemin kaynağı olan aklın sahil bir kavrayışına erişebilmek için doğa kurallarını ve bu kuralların insan anlığı tarafından ne şekilde duyumsandığını bilmek gerekir. Kant'ın eleştirel dönemi

felsefesinde tezahür eden doğa kavrayışı *Prolegomena* metninde kristalize olmuş şekilde sunulmaktadır. Doğanın işleyişinde egemen, tek ve doğaya içkin bir nedenselliğin olduğunu kabul ettiğimiz takdirde tüm doğal fenomenlerin (tecelli eden her şey) bu nedensellik ilkesinin bir gereği olarak ortaya çıktığını kabul etmiş oluruz. Bu durum, mekanik materyalist kavrayışla birlikte insan iradesinin ve bu doğrultuda seyreden insan eyleminin doğal işleyişe müdahalesini ancak bu doğal nedensellik bağıyla ilişkisi ölçüğünde mümkün kılar. Doğal nedensellik kavrayışı bu haliyle bireysel özgürlükle zıtlık oluşturmaktadır. Kant buna karşın *fenomenlerin* alanına hâkim olan bir nedenselliğin yanında bir de *numenlere*, yani bilgisine salt deneysel olarak erişilemeyecek olan idelere hâkim bir başka nedenselliğin varlığından bahseder. Bu nedensellik, aklın nesneden bağımsız saf kavrayışının bir gereği olarak doğadan ayrılır (Kant, 2011: 98).

Bu halde Kant'ın eleştiri dönemi düşüncesinde özgürlük kavramını mümkün kılan kavrayış silsilesi şu şekilde özetlenebilir: Eğer doğal nedensellik reddedilirse metafizik bir ilkenin doğal işleyişe hâkim olduğu kabul edilir. Buna karşın doğal nedensellik kabul edilirse de her türlü eylemin sonucu tüm ara süreçleri aşan bir doğal ilkeye gönderilmiş olur. Kant tarafından bu safhada, dünyada yalnız duyumsanabilen yani duyu organlarıyla algılanabilen şeyler dışında -ki, bu bağlamda fenomenler dışında- bir başka tür bilme nesnesinin de var olduğu öne sürülür. Bu türün adı numendir ve fenomenlerden bağımsız olarak duyu organlarıyla algılanamaz. Bu durumda hem fenomenler dünyasına hâkim doğal nedenselliğin reddiyesinden kaçınmak hem de insan özgürlüğüne imkân veren ayrı bir nedensellikten bahsetmek mümkün olmuştur. Özgürlük bir idedir ve duyu organlarıyla kavranamaz. Bu nedenle doğal nedensellikten bağımsızdır. Bu bağımsızlığı sayesinde de insan eylemini doğanın bütünlüğüne karşın özgür hale getirir.

İnsanı ya da ikincil adlandırmayla özneyi duyusal ve duyusal olmayan şekliyle ikiye ayırmak, içinde özgürlük, eşitlik ve adalet gibi kavramların yer aldığı bir grup insani spekülasyonu felsefi açıdan temellendirmenin bir yolu haline gelmiştir (Heller, 1990: 116). Felsefi bilgi nesnelerini ve insani anlığı iki farklı şey olarak ele almak Kant'ın öğrencisi Fichte tarafından geliştirilip akabinde Hegel'de zirveye ulaşarak idealist düşünce geleneğinin kurulmasında mühim bir işleve sahip olmuştur.

1.3. Özgürlük-Zorunluluk

Kant'ın eleştiri dönemi felsefesinde temellendirilen bireysel özgürlük kavramı, politik uzamda zorunluluk ilkesiyle olan ilişkisi ölçüğünde ele alınmıştır. Kant *Ahlak*

*Metafiziği'*nde hukuk mefhumunu tanımlarken doğrudan birey özgürlüğüne atıfta bulunmaktadır. Hukuk, özgürlük yasasına ya da ilkesine bağlı olarak bireysel eylemin diğer eylemlerle uyumlu hale getirildiği zorunluluk düzeni olarak tanımlanmaktadır (Kant, 1887: 45). Hukukun özgürlükle ilişkili olarak yapılan bu tanımı adaletin ya da adil eylemin tanımlanmasına da olanak sağlar. Bu doğrultuda adalet, her bir iradenin özgürlüğünü başka herkesin özgürlüğü ile birleştiren eylem ya da maksim olarak tanımlanır (Kant, 1887: 47).

Özgürlüğün Kant tarafından politik uzama taşındığı anda bireysel olmaktan çok toplumsal niteliğiyle ele alındığı görülmektedir. Kantçı özgürlük, teorik açıdan doğadan belirli bir kopuşun neticesinde ortaya çıkmış olsa da, bu özgürlüğün sınırları yine o doğada yer almıştır. Özgürlüğün politik evrende ele alındığı hemen her durumda, bir insanın özgür eylemi bir diğerinin özgür eyleminin karşısına yerleştirilmiştir (Ripstein, 2009: 242). Farklı bireysel özgürlüklerin karşılıklı olarak birbirini sınırlandırması Kant'ı sözleşmecî geleneğe yaklaştırır. Kant tıpkı Hobbes gibi insanın belirli bir doğa durumu halinden sözleşmeyle çıktığını ve güvenlik ihtiyacı doğrultusunda toplumsal bir organizasyon oluşturduğunu söyler. Sözleşme teorisi, devlet ve benzeri organizasyonların felsefi açıdan temellendirilmesinin tek yolu olarak görülmüştür. Kant'ın orijinal sözleşme olarak adlandırdığı süreçte insan, toplumsal varlığını inşa ederken bireysel özgürlüğünün belirli bir bölümünden feragat eder (Kant, 2017a: 37).

Özgürlük kavramı en ham haliyle insan varlığının ilkel durumunda mevcuttur. Buna karşın özgürlüğün diğer tekil özgürlüklerle olan ilişkisiyle birlikte varlığını sürdürebilmesi için asgari uzlaşma gerekmektedir. Bu uzlaşma Kant'a göre aklın zorunlu bir sonucudur:

“Kökensel sözleşme sadece aklın bir idesidir, buna rağmen şüphesiz kendi pratik gerçekliğine sahiptir. Çünkü o (sözleşme), her yasa koyucuyu, yasaların halkın tamamının birleşmiş iradesinden çıkabilecek bir tarzda koymaya ve her uyruğu, vatandaş olmayı talep ettiği müddetçe, böyle bir iradeye sanki onay vermiş gibi görünmeye yükümlü kılar” (Kant, 2017b: 40).

Kendinde şey olarak akıl, doğadan bağımsızlığı itibarıyla özgürlüğün de kaynağıdır. Fakat insani varlık maddi uzamda, yani doğada, türüyle birlikte var olmaktadır. Bu durumda tüm uzviyetiyle doğanın da bir parçasıdır. Doğanın parçası olan tekil insan sözleşmeyle oluşturduğu tümellik neticesinde bireysel özgürlüğünün de sınırını oluşturur. Bu durumda özgürlük ve zorunluluk ilişkisi

Kant'ta doğa-insan, tikel-tümel, parça-bütün ilişkilerinin bir gereğidir ve bu yönüyle de politik diyalektiğin arketipini oluşturur.

2. POLİTİK FELSEFE METİNLERİNDE ÖZGÜR DEVLET TASARIMI

Eleştiri dönemi felsefesinde metafizik olarak temellendirilen özgürlük mefhumu, politik uzamda doğal bir sınırla karşılaşmıştır. Bu doğal sınır, insanın türüyle birlikte yaşayan bir canlı olmasıdır. Kant tarafından belirli bir varlığa sahip insanın özgül niteliği olarak kavramsallaştırılan özgürlük, farklı metinlerde esasen maddi bir varlığa sahip olmayan bir şeyin yani devletin bir niteliği olarak kullanılmıştır. Bu başlık altında Kant'ın devleti özgür olarak tasvir ettiği metinlerden bahsedilecek, akabinde ise özgürlüğün bu türden bir kullanımının Kant felsefesinin bütünü içerisinde ne şekilde ele alınabileceği değerlendirilecektir.

2.1. Özgür Devletin Erken Tasarımı: Genel Tarih Düşüncesi (1784)

Tam başlığı *Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi (Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht)* (Kant, 2017a) olan metin, 1784 yılında *Saf Aklın Eleştirisi*'nin fikirsiz zemini üzerine kaleme alınmıştır. Kant'ın doğrudan ve yalnızca politik meseleler hakkında bir şeyler yazdığı ilk örneklerden olan *Genel Tarih Düşüncesi*, birbirinin ardılı toplam dokuz önermeden oluşmaktadır. Bu önermelerden yedincisinde özgürlük kavramı devletle ilişkili olarak kullanılmıştır. Kavramın kullanıldığı bağlamın idraki için tüm metni kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

Ereksel doğa teorisi gereği insan aklının kendi amaçlarına uygun şekilde gelişmesi gerekmektedir. İnsan, içinde bulunduğu doğanın yasaları tarafından belirlenmiş bir ereğe yönelik olarak faaliyet gösterir. Faaliyet gösterdiği sırada kullandığı araç ise akıldır. Bu ereğe yönelik olarak aklıyla yön verdiği eylemler, içinde bulunduğu doğayı değiştirmeye devam eder. İnsan eyleminin yeri olan doğa ile insan eyleminin kaynağı olan akıl bir parça-bütün ilişkisi içerisinde birbiriyle ilişki kurar. *Genel Tarih Düşüncesi* metni, bu fikrî arka planda ve "dünya yurttaşlığına" yönelik olarak kaleme alınmıştır. Doğa yasaları içerisinde gerçekleşen özgür insan eylemi, akli kökleri gereği belirli bir ilerleme içerisinde. Fakat konu insan topluluğu olduğunda insanların bütün eylemlerinin saf içgüdü ya da özgür iradeleri tarafından belirlendiğini kabul etmek doğru olmaz. Bu durum genel bir tarih düşüncesini görünüşte imkânsız kılmaktadır. Hâl böyleyken, genel bir tarih için tek tek insan eylemlerinin akli ya da içgüdüsel köklerine bakmak yerine, bunlar dışında yönetici bir ilke bulmak gerekmektedir. İşte peşine düşülen bu yönetici ilke insanın -ister aklıyla özgürce, isterse içgüdüleriyle ilkelce- eylemde bulunduğu doğanın

içinde mahfuzdur; bu şekilde her türden insan eylemine etki eder ve belirli bir ilerlemeyi olanaklı kılar (Kant, 2017a: 31-33).

Yönetici ilke için ilk adım, insan türünü belirli bir kipe sokmak üzere atılır. İnsan akli onun doğal yeteneğidir ve ereksel doğa teorisi gereği kullanılmak üzere gelişmek zorundadır. Buna karşın akıl, Kant'ın kendi deyişiyile yalnız bireyde değil türde gelişir (Kant, 2017a: 33-34). Bu iki önermeyle, doğa-insan-tür ya da doğa-birey-toplum üçgeni kurulmaya başlar. Doğa, insan uzuvlarından biri olan aklın gelişmesi için insandan ayrı fakat doğanın içinde mevcut bir başka gereklilik aramaktadır. Bu gereklilik ise türdür. İnsan akli yalnız onun bir yeteneği değil fakat doğanın ona verdiği en önemli araçtır. İnsan, anatomisi hayvanlar gibi gelişmemiş olsa da akıl sayesinde varlığını sürdürebilmiştir. Bu nedenle doğa içinde yaşayan insan, amacına ulaşabilmek için aklını kullanmalı, bu doğrultuda da türü içerisinde aklını geliştirmelidir. Peki akli yeteneklerin gelişmesi nasıl mümkün olacaktır? Burada Kant'ın kullandığı formül bireysellik-toplumsallık ikiliğinin kurduğu antagonizmdir (Kant, 2017a: 35). Saf bencillik toplumsal dirençle karşılaşılır, katıksız itaat ise akli yeteneklerin gelişmesini engeller. Kant bir yönüyle siyasalın kaynağı olarak gördüğü bu çatışma durumunu "doğanın istediği uyumsuzluk" olarak tabir eder ve bir kez daha insan-tür-doğa yapısına başvurur. İnsan aklının gelişmesi için gerekli olan tür, aynı zamanda insanlığın en büyük sorunu olan evrensel adaletle dönük bir yurttaşlar toplumunun kurulmasını da sağlayacaktır. Antagonizmin doğal sonucu ise yasalar ve yaptırımlardır. Bu sonuç, doğal yeteneklerini yani aklını geliştirmek için türüyle uyumlu olmak zorunda bırakılan insanı anayasal düzene iter (Kant, 2017a: 37). Burada Kant'ın deyişiyile tam anlamıyla bir zorunluluk durumu söz konusudur. Özgürlüğe meyli olan insan zorla anayasal düzenin altına girer. Anayasal düzen söylevi ise beraberinde yönetim ve yönetici sorununu getirir. Burada egemenliğini kötüye kullanmayacak bir otoriteye ihtiyaç vardır. Bu otorite, hem düzeni muhafaza edebilecek yeterlilikte güçle donatılmış olmalı hem de bu gücünü yalnız adalet yolunda kullanmalıdır.

İnsan aklının gelişmesi için gerekli olan antagonizm anayasal bir düzeni gerektirir, fakat bu düzenin tesisi yeterli değildir. Antagonizmin bir de uluslararası boyutu söz konusudur. Birey özgürlüğünü baskılayarak kurulan devlet yapısı, diğer devletlerle olan ilişkisinde sınırsız olarak özgürdür ve de tıpkı anayasal düzen öncesi birey gibi toplum dışılığı meyleder (Kant, 2017a: 40). Birden çok devletin doğa durumunda birbirleri ile ilişki halinde var olması, uluslararası ilişkilerde de *Foedus Amphictyonum'un* kurulmasına neden olacaktır; tıpkı birden çok insanın doğa durumunda birbirleriyle olan ilişkisinin anayasal düzeni zorunlu kılması gibi.

Ulusal düzeydeki bir anayasal düzen, ancak onu dengeleyen ve baskılayan bir uluslararası düzenin varlığı ile işlerlik kazanabilir (Kant, 2017a: 39-45).

Netice itibariyle, insan uzviyetinin en mühim aracı akıldır ve belirli bir amaca dönük olarak gelişmek durumundadır. Bu gelişme ancak insanın toplumdışı toplumsallığının tür içinde baskılanması ve anayasal düzenin tesisi ile mümkündür. Bir anayasal düzen ise ancak onu dengeleyecek eşit ve baskılayıcı bir *Foedus Amphictyonum* ile gelişimini sürdürebilir. Bu yönde, insan türünün belirli bir ilerleme içinde olduğu görülebilir ve de genel bir tarih düşüncesinin varlığından söz edilebilir (Kant, 2017a: 45-47).

Ana hatlarıyla bu şekilde özetlenebilecek metnin yedinci önermesi, özgür devlet kavramsallaştırmasını içerir (Kant, 2017a: 39).³ Beşinci ve altıncı önermelerde doğal bir nitelik olan bireysel özgürlüğün neden olduğu antagonizmin hangi şartlar altında belirli bir yurttaşlar anayasasına neden olacağı açıklanmıştır. Kant'a göre herkeste olan özgürlük, insanın türüyle birlikte yaşayan bir canlı olması nedeniyle bu vahşi haliyle kullanılamaz. Tek tek bireylerin özgürlüğü bir noktada birbiriyle çatışır ve bir grup insan için başta doğal ve verili olarak tasarlanan özgürlüğün ortadan kalktığını görürüz. Özgürlüğü herkes tarafından mümkün kılmanın yolu; onu tür içinde baskılamaktan, reforme etmekten ve yeniden dağıtmaktan geçer. Kant'ın mekanik düşüncesi, insan aklını yurttaşlık anayasası yapmaya yönlendirmiştir. Yurttaşlık anayasası bir yönüyle doğa durumunda çıplak ve vahşi olarak yer alan özgürlüğü sınırlarken diğer yönüyle herkes için asgari bir kullanımı olanaklı kılacaktır. Bu yaklaşım Kant düşüncesinde eşitliğin özgürlükle olan ilişkisi bakımından da kilit öneme sahiptir. Yedinci önermeye gelindiğinde, yurttaşlık anayasasıyla kurulan devletin eylemlerinin, ilkesel olarak sınırsız bir özgürlüğe tabi olduğu ifade edilir. Bu özgürlüğün zorbalığa dönüşmemesi için de tıpkı bireysel düzlemde olduğu gibi başka özgürlüklerle ilişki halinde ele alınması ve sınırlandırılması gerekmektedir. Kant'ın burada egemenlik terminolojisinden ziyade özgürlük terminolojisine başvurmuş olması, hâlen var olan bir sınırlandırma teorisinin doğrudan uygulanabilmesi adına araç olmuştur. Nasıl ki, birey merkezli olarak tanımlanan özgürlüğün kullanılabilmesi için diğer özgürlüklerle sınırlandırılması gerekiyorsa, devlete atfedilen özgürlüğün de ancak sınırlandırılarak kullanımı

³ "İnsanlar arasında ilkelere dayanarak kurulacak bir anayasa için çalışmanın, yani bir devletler topluluğu planlamanın yararı nedir? Bunu gerektiren toplumdışılığın kendisi öyle bir duruma yol açar ki, bu durumda her birleşik topluluk (başka devletlerle ilişki kuran her devlet) dış ilişkilerinde sınırsız özgürlüğe sahip olur. O zaman bu devletler daha önce bireyleri baskı altında tutmuş ve onları ilkeli bir yurttaşlar devleti kurmaya zorlamış olan aynı kötülükleri birbirlerinden beklerler."

mümkün olacaktır. Aksi durumda diğer devletlerin özgürlükleriyle oluşacak zıtlık, belirli durumlarda özgürlüğün bazı devletler için tamamen ortadan kalkmasına neden olacaktır. Kant tarafından çizilen tabloda, ilkesel özgürlüğün tür içinde muhafaza edilebilmesinin yegâne yolu yurttaşlık anayasasıdır. Yani doğa durumunda çıplak ve vahşi haliyle mevcut bulunan özgürlük, yurttaşlık anayasası yoluyla genelleştirilmiş ve herkes için olanaklı hale getirilmiştir. Bununla birlikte ortaya çıkan rasyonel aygıtın da -bu bağlamda devletin- tıpkı insanla benzer şekilde sınırsız ve çıplak özgürlüğe sahip olduğu öne sürülmüştür (Kant, 2017a: 39-40). Bu çıplak özgürlüğün diğer tüm türdeşler -yani diğer devletler için genelleştirilmesi ve mümkün kılınması adına, benzer bir akıl yürütmeyle *Foedus Amphictyonum*'un kurulması gerekir. Bir ara değerlendirme olarak; Kant'ın tasarımında ulusal ölçekte yurttaşlar anayasasına giden süreçle uluslararası ölçekte *Foedus Amphictyonum*'un inşasına giden sürecin biçimsel açıdan aynı olduğu söylenebilir. İlkinde etkin özne özgür bireyken ikincisinde özgür devlettir. Metnin başında vurgulanan parça-bütün ilişkisi bu şekilde tutarlı hale getirilir. Bir parça olan yurttaşlar anayasası ile bütünü kapsayacak olan *Foedus Amphictyonum* benzer bir gelişim sürecinin ürünü olarak sunulmuşlardır.

Foedus Amphictyonum hâlen daha Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler gibi modern kurumların entelektüel temellerini atan düşünsel tasarım olarak kabul edilmektedir (Höffe, 2017: 274). Kant ilkin 1784'de öne sürdüğü bu fikri ilerleyen dönemde daha farklı metinlerde tekrar etmiş ve egemen devletlerin sınırlandırılmasına ilişkin çağdaş uluslararası mekanizmaların önünü açmıştır. Dönem itibarıyla oldukça tartışmasız şekilde kabul edilen sınırsız devlet fikri Kant tarafından büyük bir girişimle eleştirilmiştir. Buna karşın *Foedus Amphictyonum*'un inşası esnasında başvurulan yegâne yöntem devlet-insan benzerliği olduğundan, ilerleyen dönemde bu kurumun egemenlik sahibi olup olmaması konusunda belirli bir düşünsel açmaz ortaya çıkmıştır. Bu açmaz ilerleyen başlıklarda ayrıca değerlendirilecektir.

2.2. Özgür Devletin Özgür Eylemi: Ebedî Barış (1795)

Tam adı *Ebedî Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme* (*Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf*) (Kant, 1960) olan ve Kant tarafından ölümünden yaklaşık on yıl kadar önce 1795 yılında kaleme alınan metin, Basel Antlaşması'nın siyasi sonuçlarının gölgesi altında ortaya çıkmıştır (Bourke, 1942: 327). Kant'ın genel hatlarıyla savaş, barış ve uluslararası toplum meselelerine eğildiği metin, çalışmamızın konusuyla olan ilişkisi de dikkate alınarak ana hatlarıyla şu şekilde özetlenebilir:

Kant'ın mühim bir girişimle felsefenin genel zaman kavrayışını kökten değiştirdiği kabul edilir. *Saf Aklın Eleştirisini*'nde yapılan *a priori* kavramsallaştırması tam da bu girişimin kaynağı olarak görülebilir. Deneye bağlı, tesadüfi ve bireysel olan, etkisi ne düzeyde olursa olsun asla tümel ve kapsayıcı olamaz. O, her zaman deneyimlenen olarak; belirli bir momentte etki doğurmak, gözlemlenmek ya da sönüp gitmek üzere var olacaktır. *A priori* kavramsallaştırması, deneyimden kural türetmeyi ve evrenselleştirmeyi olanaklı hale getirir. David Hume'ün ifadesiyle, "güneşin doğuşunu bin defa gördüm" demek, bu konuda bilgi sahibi olduğum manası taşımaz. Ne zaman ki "güneş doğar" derim ve bu önerme ileride gerçekleşecek bir deneyimle doğrulur, işte o zaman bilgi sahibi olmuş olurum. *A priori* deneyimden bağımsızdır, fakat kati surette deneyimin nesnelere uygulanır (Deleuze, 1995: 49). Kavramın deneyimle birleştiği anda ortaya çıkan yargı; evrensel, zorunlu ve ebedi olacaktır. *Ebedi Barış* metninin başlığını oluşturan sözcüklerden 'ebedi'nin bu teorik arka planla birlikte okunması gerekmektedir. Kant, barışı tesadüfi ve yerel olmaktan kurtarıp evrensel bir kural haline getirmeyi denemiştir.

Ebedi barışın ön maddelerini içeren ilk bölümünün ilk ön maddesi eski bir mantık kuralını akla getirmektedir. İlk ön maddeye göre, içerisinde gizlenmiş yeni bir savaş nedeni olan bir barış antlaşması olamaz. Bir önermeler kümesi içerisinde yanlışlanabilen tek bir önermenin bulunması durumunda, kümenin bütün olarak doğru olduğunu ifade edemeyiz. Ebedi barış, bütün olarak doğrulabilecek bir yapıyla birlikte gelir. Kant'ın henüz bu önermede, belirli bir barış antlaşmasını ebedi barışa hizmet ettiği ölçüde muteber kabul ettiğini görmekteyiz. Zira içerisinde gizli bir savaş nedeni bulunan yani ileride ebedi barışı ortadan kaldıracabilecek bir antlaşma, tek başına barış antlaşması dahi olamaz. Bu ön madde gereği bir barış antlaşması ancak ebedi barışa hizmet ettiği zaman muteber olacaktır (Kant, 1960: 9-17). Ön maddelerin ikinci ve beşinci maddeleri, *Genel Tarih Düşüncesi* metninde serimlenen uluslararası çoğulculuk ve bunun neden olacağı doğal barış fikrine gönderme niteliğindedir. Bu önermelerle ilgili olarak Kant'ın daha önce insanın toplumduşı toplumsallığı olarak nitelediği özelliğini bir kez daha doğrudan devletlere naklettiği görülmektedir. Kant Genel Tarih Düşüncesi'nde insanın toplumduşı toplumsallığına yönelik çıkarımlarda bulunurken, sırtını eleştiri öncesi ve eleştiri dönemi felsefesine yaslamaktaydı. Fakat burada henüz devletin eylemleri hakkında kapsamlı bir tüzel kişilik teorisi üretmeden eylemlerin yönü hakkında güçlü bir ön kabul sergilemiştir.

Ebedi barışın nihai maddelerinin ilkinde meşhur cumhuriyet-demokrasi ayrımı yapılır. Kant'ın bu maddeyi yazarken Fransız Devrimi akabinde gerçekleşen

olayların tesiri altında kaldığı bilinmektedir. Aynı bölümün devamında ise Genel Tarih Düşüncesi metninde tohumlarını ektiği fikirlerin filizlendiğini görmekteyiz. Bunlardan ilki *Foedus Amphictyonum* iken bir diğeri *evrensel misafirlik* şartlarıdır. Misafirlik her zaman bir 'ben-öteki' ikiliği içerir [Derrida'nın deyişiyle bu nedenle imkânsızdır (Derrida, 1990: 26-27)] ve ulus devletler çağına mahsus bir çoğulculuğun neticesidir. Birden çok devletin varlığı, toplumdışı toplumsallık tezinin nakli sayesinde ebedî barışa müsaade eder (Kant, 1960: 17-28). Ebedî barış halinde bu çokluğun sönüp gitmesine engel olacak olan ise misafirlik kavramıdır. Misafirlik çokluğun teminatıdır.

Metnin devamında doğal hukuk kökenli bir devletler hukuku tasavvuru ile karşılaşırız. Burada da doğa-insan ilişkilerinin neden olduğu asgari hukuki münasebet, pozitifliğin eşiğinde devletler hukukuna dönüşür. Bu devletler hukuku, ebedî barışın görece zorlayıcı düzenini ifade etmek için kullanılır. Platon'dan bu yana farklı ağızlarda tekrarlanan "filozof kral" idesinin uzlaşmacı çözümü, metnin ebedî barışın teminatı adlı bölümünde ortaya çıkar. Filozof kral idesi, aklın güçle bir araya gelemeyecek olması nedeniyle makbul görülmez. Bunun yerine kralların filozofların buyruklarını dikkate almaları beklenir. Kant burada düşünen insan ile eyleyen insan ilişkisine bir kesik atarak bir noktada ebedî barışın teminatını filozofun düşüncesi-kralın eylemi ikiliğine bırakmıştır (Kant, 1960: 28-35).

Metnin son bölümü ahlak-politika ikiliği yoluyla kamu hukuku sahasının inşasına ayrılmıştır. Burada yeni olan şey, Kant'ın devrim hakkına yönelik değerlendirmeleridir. İstibdatçı bir tirana karşı ayaklanmak her halde haksızlıktır. Zira böyle bir hakkın varlığı hükümdarın hükmetme yüklemine hanel getirip toplum sözleşmesini ortadan kaldıracaktır. Kant'ın erken pozitivizminde devrim hakkını dışarıda bırakmasına imkân veren ise kamu hukukunu *transandantal* şekilde tanımlamasıdır. İstibdat, tiranlık ve isyan her halde belirli bir yasallık alanında sonuç doğurmak üzere var olan kavramlardır. Kamu hukuku bu alanı aşar ve çevreler. Bu alan içerisinde kalan herhangi bir eylem, alanı belirleyen transandantal yapıyı ortadan kaldıracak güçte olamaz (Kant, 1960: 38-54).

Kant'ın özgürlüğü devletler alanına nakletmek suretiyle uluslararası toplumun kuruluşuna nasıl imkân sağladığını anlamak için Ebedî Barış'ın şu pasajına doğrudan başvurmak yararlı olacaktır:

"Fertler için olduğu gibi, devletleri teşkil eden milletler için de, tabii halde ve kanunlardan yoksun olarak yaşamak, sadece komşulukları yüzünden bile bir tehdit yaratır. Bu devletlerden her biri, kendi güvenliğini teminat altına almak

için, beraberce, herkesin haklarını sağlayacak şekilde bir esas teşkilat kurmalarını isteyebilir. Böylece bir milletler federasyonu kurulmuş olacaktır; bununla beraber bu federasyona katılanlar bir ve tek aynı devlet meydana getirmiş olmayacaklardır" (Kant, 1960: 23).

Burada da tıpkı Genel Tarih Düşüncesi'nde olduğu gibi esasen insan doğasına içkin bir kavram olan özgürlüğün insanbiçimci bir şekilde devlete nakledildiği görülmektedir. Nasıl ki insanlar bakımından kabul edilen özgürlük bir noktada akıl ilkesinin bir gereği olarak yurttaşlık anayasasının ortaya çıkmasına vesile oluyorsa; devletler bakımından kabul edilen özgürlük de *Foedus Amphictyonum* diye tabir edilen bir uluslararası baskı mekanizmasının kurulmasını sağlamıştır. Kant her iki akıl yürütme sürecinde de doğa durumu postulatına başvurmaktadır (Ökten, 2001: 172). Hatta aynı bölümün devamında devletlerin vahşi özgürlüğü makul özgürlüğe tercih etmelerinin kabul edilemez olduğu söylenmekte ve netice itibarıyla özgürlüğün devletlere mahfuz bir nitelik olduğu bir kez daha açıkça vurgulanmaktadır (Kant, 1960: 23).

"Devletlerin birbirleriyle münasebetlerinde harbe açık kanunsuz durumdan kurtaracak, akla uygun tek yol, tek tek, insanlar gibi vahşi ve *başiboş hürriyetlerinden* vazgeçerek umumi kanunların müeyyidesi altına girme ve daima gelişerek sonunda bütün dünya milletlerini kucaklayacak bir milletler devleti kurmaktır" (Kant, 1960: 25).

Genel Tarih Düşüncesi metninde insanın toplumdışı toplumsallığı ve antagonizmi kaynaklı ortaya çıkan sözleşme ihtiyacı bu bağlamda devletlerarası ilişkilere nakledilmiştir. Tıpkı insanlar gibi devletler de yasal bir zorunluluk olmaksızın birbirleri için tehdit oluşturacaklardır. İşte toplumsal sözleşmenin ve devletin kaynağı olarak görülen toplumdışı toplumsallık -ki kaynağını insanın doğa durumundaki özgürlüğünden alır- doğrudan devletler sahasına taşınmış ve yurttaşlar anayasasının bir benzerini tesis etmek üzere kullanılmıştır.

2.3. Egemenlik ve Özgürlük: Ahlak Metafiziği (1797)

Eleştiri dönemi felsefesinde birey merkezli olarak tasarlanan özgürlüğün devletle olan ilişkisi Ahlak Metafiziği'nde oldukça vurgulu şekilde ele alınmıştır. Öncesinde Genel Tarih Düşüncesi ve Ebedi Barış'ta ifade edildiği üzere doğa durumundan kopuş akli bir tasarruftur. Doğa durumunun terki neticesinde ortaya çıkan kurumsal yapı ise devlettir. Devletin ilkesel fonksiyonu, doğa durumunda herkes için geçerli hale getirilemeyecek özgürlüğün tesisidir. Yani bireyler -yahut doğa durumunun terki sonrası yurttaşlar- doğa durumunda sahip oldukları vahşi ve

yasasız özgürlüklerinden vazgeçerek gerçek, bütüncül özgürlüğe kavuşmaktadırlar (Kant, 1991: 137-140). Bu durumda devletin harcı, kendinde mahfuz bulunan vahşi özgürlükler olur. Bu özgürlükleri toplar, bunlardan güçler devşirir (yasama gücü, yürütme gücü ve yargı gücü) (Kant, 1991: 138) ve nihayetinde bu güçleri yasal özgürlüğün tesisi ve eşitlikçi dağıtımı için kullanır. Fakat bireysel özgürlükle kurulan bu içermeci ilişki neticesinde devlet kendi özgürlüğünü kazanmış mıdır? Ya da farklı bir formülasyonla, insan doğasındaki vahşi özgürlüğü alan ve onu yasal bir çerçeveye yerleştirerek herkes için mümkün kılan devlet, sırf bu özgürlüğün düzenlenmesi ve yeniden dağıtılması fonksiyonu sayesinde özgür müdür?

Özgürlüğün farklı kurumsal formlarla yeniden dağıtımı esasen devletin egemenliğinin kaynağıdır. Özgürlük sahibi iki insanın karşılaşması ve birbirlerinin eylemlerinin nesnesi haline gelmesi ancak hukuki bir form içinde mümkün olmalıdır. Bu form -yani bu bağlamda devlet- iki farklı özgürlük sahibi öznenin karşılaşması sonucunda bir diğ erinin özgürlüğünün ilkesel olarak yok edilmemesini sağlar. Yasama, yargı ve yürütme fonksiyonlarının bir bütün olarak görevi, adil bir karşılaşma sağlamaktır (Kant, 2017b: 48-49; Jacob, 2017: 7).⁴ Yani özgürlüğün tesisi için gerekli olan toplumsal sözleşme, kurumsal açıdan egemen bir devlet üretir (Weinrib, 2017: 31). Bu üçlü fonksiyon ise egemen devletin özgürlüğün tesisi için kullandığı araçlar olarak formüle edilirler. Vazgeçilen vahşi özgürlük, egemen devletin bu üçlü fonksiyonu tarafından hukuki bir düzen içerisinde eksiksiz olarak geri verilir (Kant, 1991: 140-141). Netice itibariyle vahşi özgürlüğün devri ve devlet formu içerisinde yeniden şekillendirilmesi, bu süreçle memur edilmiş organı özgürleştirmekten ziyade onu egemen hale getirir. Genel Tarih Düşüncesi'nde devleti sınırsız özgürlüğü içerisinde toplumdışı toplumsallıkla ve antagonizmle etikleyen mekanik düşünce (Kant, 2017a: 40), Ahlak Metafiziği'nde de yine aynı kurumsal sonucu- yani bu bağlamda *Foedus Amphictyonum*'u üretmiştir (Kant, 1991: 165).

⁴ Bu adil karşılaşma en açık ifadelerinden birini bir ara metinde, Teori ve Pratik'te bulur: "...Bütün haklar, genel bir yasa vasıtasıyla benim özgürlüğümü başka herkesin özgürlüğüyle uzlaştırmak koşuluyla, diğ erlerinin özgürlüğünü sınırlandırmaktan ibarettir. Nitekim kamusal hukuk (bir cumhuriyette ortaya çıkan) bütün işlerin yukarıdaki ilkeye uygun fiili yasamayla düzenlendiği ve iktidarla desteklendiği bir durumdur. Bu sayede bütün uyruklar hukuki bir durum altında (status iuridicus) yaşarlar, yani keyfi iradenin seçtiği eylemlerden kaynaklanan etki ve tepkilerin evrensel özgürlük yasasına göre birbirini sınırlandığı bir eşitlik durumu altında bulunurlar (bu aynı zamanda sivil durum olarak adlandırılır). Böylece sivil durumda her birey doğuştan haklara (yani bütün hukuki eylemlere önsel olarak sahip olduğu haklara) sahip olmak bakımından tamamıyla eşittir ve bu sayede kendi özgürlüğünü herkesin özgürlüğü ile uzlaştıracak şekilde başkalarının özgürlüğü üzerine baskı uygulama yetkisine sahiptir..."

Vahşi özgürlüğün devri neticesinde ortaya çıkan yapının yani anayasal devletin egemen olarak tasavvur edilmesine karşın benzer akıl yürütme sonucunda ortaya çıkan *Foedus Amphictyonum* egemenlik sahibi olmamalıdır (Kant, 1991: 165-166). Devletlerin gerektiğinde birbirlerini korumak üzere tesis edecekleri bu kurum, üyesi olan devletlerin aksine egemenlik sahibi değildir. Yapısı zorlayıcı bir hukuk düzenine sahip bir egemen devletten daha çok bir federasyon şeklinde tasarlanmıştır. Peki, bu durum bir tutarsızlık yaratır mı? Bireysel özgürlüğe sahip insanların toplum dışı toplumsallıklarının yarattığı tehdit karşısında bu vahşi özgürlüklerini genelleştirebilmek ve ilkesel açıdan yeniden mümkün kılabilmek adına zorlayıcı bir hukuk düzeni altına girmelerine karşın, devletlerin benzer bir toplum dışılık durumundan kurtulabilmek için zorlayıcı bir hukuk düzenine tabi olmaları nasıl değerlendirilmelidir? 1795 yılında kaleme alınan Ebedi Barış (Kant, 1960: 22-25) ve 1797 yılında kaleme alınan Ahlak Metafiziği (Kant, 1991: 165) metinlerinde bu federasyonun açıkça egemenlik sahibi olarak değerlendirilmemesi gerektiği vurgulanırken 1793 tarihli Teori ve Pratik'te daha farklı bir çözüm önerildiği görülmektedir (Kant, 2017b: 73). Burada, devletler için tasavvur edilen doğa durumunun kurumsal neticesi olarak sunulan *Foedus Amphictyonum*'un zorlayıcı bir hukuk düzenine sahip olması gerektiği öne sürülmüştür. Hatta açık bir şekilde, bu zorlayıcı düzenin tıpkı toplumsal sözleşmeyle kurulan devlete benzer şekilde teşekkül edeceği ifade edilmiştir. Kurulan bu analogi neticesinde, bireylerin vahşi özgürlüklerinin kaynaklık ettiği doğa durumundan çıkışla, devletlerin vahşi özgürlüklerinden kaynaklanan doğa durumundan çıkış benzer zorlayıcı hukuk düzenleri inşa etmiştir. 1793 öncesi tam anlamıyla bir *Völkerstaat* öngörülmekteyken 1793 sonrasında zorlayıcı bir hukuk düzeni içermeyen bir *Völkerbund* yani *Foedus Amphictyonum* ortaya konmuştur. 1793 sonrası bu değişimin temel nedeni konusunda farklı görüşler öne sürülmüştür. Pragmatik argüman, devletler bakımından kabul edilecek genel bir baskı düzeninin -yani bu bağlamda *Völkerstaat*'ın kaçınılmaz sonucunun anarşi olduğunu öne sürer. Bu doğrultuda, bu genel devlete-*Völkerstaat*'a hükmedecek hükümetin iktidar etkisini artırdığı bir durumda yasalar geçerliliklerini yitirecek, düzen hukuki olmaktan çıkacaktır. Doğa durumunda terk edilen vahşet ve anarşi bu sefer despotik iktidar yönetiminde yeniden tecrübe edilecektir (Kant, 1960: 34; Cavallar, 1994: 466). Yasallık merkezli itirazlarda ise birçok devletin bağımsız varlığına ilişkin ön kabul merkeze alınmıştır. *Völkerstaat*'a gidecek yolda, akıl yürütmeye başlarken birden çok özgür/bağımsız devletin varlığını ve bu varlığın neden olduğu vahşi özgürlük durumunu kabul ederiz (Cavallar, 1994: 467). Bu durum hem cari siyasal durum açısından tartışmalıdır hem de kendi içinde çelişkiler barındırır. Yasallık merkezli itirazın

temelinde yatan argüman şudur: Birden çok devletin varlığını kabul ettiğimiz durumda, esasen halihazırda birden çok hukuki düzenin varlığını da kabul etmiş oluruz. Bu durumda hâlen yasalara uygun şekilde yönetilen devletlerin tıpkı insanlarda olduğu gibi vahşi bir doğa durumunun içinde oldukları söylemek absürt olur.

Her halükârda benzer akıl yürütme sonucu ortaya çıkan *Foedus Amphictyonum*'nun egemenlik sahibi olmaması durumu ciddi bir teorik sorun olarak görülmelidir. Yazında "egemenlik dilemması/açmazı" olarak kabul edilen bu sorunun kaynağı bazı araştırmacılar tarafından bizzat egemenlikle bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Doğa durumundan sözleşmeyle çıkan ve anayasal bir devlet kuran bireyler egemenlik sahibi değillerdir. Bu nedenle ortaya çıkan kurumsal yapı herhangi bir bireysel egemenliği içermek ve onun üzerinde yükselmek durumunda kalmaz. Buna karşın devletlerin doğa durumundan çıkışı, egemenlik sahibi olmaları nedeniyle farklılaşır. Egemenlik sahibi olan devletlerin üzerinde yükselecek ve ebedî barışı tesis edecek kurum-bu bağlamda *Foedus Amphictyonum*, baskıladığı sülhlerin halihazırda egemenlik sahibi olması nedeniyle egemen olarak değerlendirilemez (Flikschuh, 2010: 480). Bu yaklaşımla ilgili en temel sorun egemenliğin mahiyetiyle alakalıdır. Egemenlik ilişkisel niteliğe haizdir. Yani kaynağı ve eylemi ilişkisel olmak durumundadır. Kaynağı ilişkiseldir zira bir özgürlük tehdidine karşı belirlemiştir; cari eylemi ilişkiseldir zira iktidar etmek durumundadır. Egemenlik, vahşi özgürlükleri soğurmak, yeniden biçimlendirmek ve eşitlikçi şekilde dağıtmak üzere ortaya çıkmıştır. Buna karşın her halükârda ilkesel bir özgürlüğün varlığına ihtiyaç duyar. Baskılanacak ve yasal bir forma sokulacak ilkesel bir özgürlüğün olmadığı durumda egemenlik kavramsal açıdan mümkün olamaz. Bu nedenle bu açmazın kaynağını egemenlikten ziyade devletlerin özgür tasarımıyla aramak gerekir.

Kanımızca devletler bakımından ortaya çıkan yapının 1793 sonrası metinlerde zorlayıcı bir hukuk düzeni yahut bir başka deyişle egemenlik içermemesi, esasen devletlerin insanbiçimci bir şekilde özgür olarak tasarlanmasının bir neticesi olarak görülebilir. Otfried Höffe'nin de isabetli şekilde ifade ettiği üzere Kant devletler için bir *insan hakkı* üretmiştir (Höffe, 2017: 276). Bu üretimin öncesinde ise devletleri hak öznesi olabilecek özgür varlıklar olarak tasarlamıştır. Kant tarafından Genel Tarih Düşüncesi metninden başlayarak ortaya konan tüm doğa durumu tasarımları, eleştiri dönemi felsefesinde temellendirilen insanın vahşi özgürlüğünün bir sonucu olarak kavranmıştır. Özgürlük, insanı bir toplum olmaya iterken ilkesinde barındırdığı bağımsızlık nedeniyle de bu yoldan saptırıp toplum dışılığına

yönlendirir. Ortaya çıkan antagonizm bir toplum sözleşmesini zorunlu kılarken bu sözleşme neticesinde bireyler vahşi özgürlüklerinden vazgeçerler. Toplum sözleşmesinin kurumsal sonucu zorlayıcı bir hukuk düzeni, egemenlik sahibi bir devlettir. Yani egemenliğin sözleşmesel kaynağı bir yönüyle içerdiği vahşi özgürlüklerdir. Buna karşın devletlerin insanlardan ayrı olarak doğal bir varlığa sahip olmamaları onlarda vahşi bir özgürlük tasarlamayı da güçleştirir. Toplum sözleşmesinin devletler bakımından ortaya çıkarttığı kurumsal sonucun, yani *Foedus Amphictyonum*'un bir *Völkerstaat* olarak değil de bir *Völkerbund* olarak tasarlanması bu şekilde okunabilir. *Foedus Amphictyonum* egemenlik sahibi değildir çünkü içerisinde mahfuz doğal-vahşi bir özgürlük yoktur. Bu özgürlüğü yasal bir forma sokup onu eşitlikçi şekilde dağıtamaz yani bir "cumhuriyet" olamaz.

SONUÇ

Kant, çağının bir düşünürü olarak fen bilimleri alanındaki gelişmelerden oldukça etkilenmiştir. Königsberg'te yer alan evinde birçok İngiliz dostunu konuk etmiş ve onlar vasıtasıyla İngiliz deneyciliğini tanımıştır. Bu bakımdan akıl, bilme edimi ve bilgi gibi insana ilişkin metafizik felsefe meselelerini ele alırken insan-doğa ilişkisinden güçlü bir şekilde yararlanmışır. Özellikle Descartes sonrası modern batı felsefesinin insanı izole bir varlık olarak ele alan tipik yaklaşımına karşın Kant, insana içkin olan her kavramı doğa-insan ilişkisini merkeze alarak değerlendirmiştir. Dönem felsefesini güçlü şekilde etkileyen doğa nedenselliğine karşı insan eylemini özgürleştirme girişiminde bulunan Kant, bunu transandantal nedensellik kavramsallaştırması sayesinde başarmıştır. Bu kavramsallaştırma doğaya etki eden temel ilkelerden bağımsız ve yalnızca insanda mevcut bir yönetici ilkenin yani insan özgürlüğünün ispat edilmesini mümkün hale getirmiştir (Kant, 1998: 537-546).

Bu teorik temellendirmeye politik sahaya taşınan özgürlüğün devletler alanına nakli esnasında, devletin kendine özgü maddi varlık şekli tafsilatlı bir incelemeye konu edilmemiştir. Devletleri özgür olarak tasarlayan düşünce esasen bir analogiden kaynaklanır. Bu analoginin olumsuz sonucu özellikle *Foedus Amphictyonum*'un zorlayıcı bir hukuki yapıya, yani egemenliğe sahip olmayışı meselesinde oldukça belirgin hale gelmektedir. Doğa durumu tasarımında baştan var olduğu düşünülen varlık insandır. İnsanın doğayla ve türüyle olan ilişkisinde belirli bir kopuşu ifade eden orijinal sözleşme ya da toplum sözleşmesi, doğanın ve insanın yönetici ilkelerinin uyumlulaştırılması için ortaya konulmuş bir kavramsallaştırmanın ürünüdür. Bu bakımdan toplum sözleşmesi insanın türüyle kurduğu kabul edilen iletişiminin zorunlu bir sonucudur. Doğa durumunda var olduğu kabul edilen

antagonizm esasen doğa-insan ve birey-tür arasındaki uyumsuzluğun bir görünümüdür. İnsan özgürlüğü ilkin eleştiri döneminde metafizik olarak ardından politik felsefe yazılarında toplumsal olarak tanımlanmıştır. Buna karşın devletler sahasındaki antagonizmin kaynağını oluşturan teorik öncüller tafsilatlı şekilde ifade edilmemiştir. Gerçekten de Kant'ın politik felsefe metinleri olarak tabir edebilen çalışmalarının diğer çalışmalarıyla Arendt'in ifadesiyle "boy ölçüsemeyeceği" açıktır (Arendt, 2019: 42). Devletin insanbiçimci olarak özgürleştirilmesinin de bu istikamette yoğun bir akıl yürütmenin ürünü olmadığı söylenebilir.

Doğa durumunun toplumsal sözleşmeyle terki akabinde egemen bir devlet ortaya çıkar. Bu egemen devlet doğa durumunda mevcut, çıplak ve vahşi özgürlükleri soğurur ve hukuki bir formla yeniden dağıtır. Egemen devletin ilkesel fonksiyonu özgürlüğün yasal ve eşitlikçi dağıtımın, kökeninde ise çıplak ve vahşi özgürlük bulunur. Yani egemen bir devletin ortaya çıkmasına izin veren şey esas itibarıyla insanın çıplak özgürlüğü, toplumdışı toplumsallığı ve antagonizmidir. Buna karşın benzer bir akıl yürütmeyle ortaya çıkan *Foedus Amphictyonum* egemenlik sahibi olarak değerlendirilemez. Zira içeriğinde mahfuz ve soğurulmuş bir vahşi özgürlük bulunmaz. Toplum dışı toplumsallığını törpüleyeceği yapılar özgürlüğünü yasadışı kullanan insanlar değil, birer anayasa ile yönetilen devletlerdir.

Kaynakça

- Arendt, H. (2019). *Kant'ın Siyaset Felsefesi Üzerine Yazılar*, çev. Devrim Sezer ve İsmail Ilgar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Beiser, F.C. (2018). *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm*, çev. Aslı Önal, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bourke, J. (1942). Kant's Doctrine of "Perpetual Peace", *The Royal Institute of Philosophy Journal*, Vol. 17, No. 68, ss. 324-333.
- Cavallar, G. (1994). Kant's Society of Nations: Free Federation or World Republic?, *Journal of the History of Philosophy*, Vo. 32, No. 3, ss. 461-482.
- Deleuze, G. (1995). *Kant'ın Eleştirel Felsefesi*, çev. Taylan Altuğ, Payel Yayınları, İstanbul.
- Derrida, J.(1990). *Of Hospitality*, çev. Rachel Bowlby, Stanford University Press, Stanford.
- Flikschuh, K. (2010). Kant's Sovereignty Dilemma: A Contemporary Analysis, *The Journal of Political Philosophy*, Vol. 18, No. 4, ss. 469-493.

- Goldmann, L. (1971). *Immanuel Kant*, çev. Robert Black, NLB Publishing, Londra.
- Heller, A. (1990). Freedom and Happiness in Kant's Political Philosophy, *Graduate Faculty Philosophy Journal*, Vol. 13, No. 2, ss. 115-131.
- Höffe, O. (2017). Uluslar arası Hukuk Toplumunun Teorisyonu Olarak Kant, *Kant Felsefesinin Politik Evreni* içinde der. Ve çev. Hakan Çörekçioğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, ss. 272-291.
- Kant, I. (1887). *The Philosophy of Law*, çev. William Hastie, T.& T. Clark, Edinburg.
- Kant, I. (1960). *Ebedî Barış Üzerine Felsefî Deneme*, çev. Yavuz Abadan-Seha Meray, Ajans Türk Matbaası, Ankara.
- Kant, I. (1991). The Metaphysic of Morals, *Kant: Political Writings* içinde, çev. H.B. Nisbet ed. H.S. Reiss, Cambridge University Press, Cambridge, 131-176.
- Kant, I. (1992). *What is Enlightenment?*, çev. Ted Humphrey, Hackett Publishing, Londra.
- Kant, I. (1998). *Critique of Pure Reason*, çev. Paul Guyer ve Allen W. Wood, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kant, I. (2011). *Gelecekte Bir Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizîge Prolegomena* çev. Ioanna Kuçuradi ve Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurum Yayınları, Ankara.
- Kant, I. (2017a). Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi, çev. Uluğ Nutku, *Tarih Felsefesi Seçme Metinler* içinde der. Doğan Özlem ve Güçlü Ateşoğlu, Doğu Batı Yayınları, Ankara, ss. 31-47.
- Kant, I. (2017b). Yaygın Bir Söz Üstüne: 'Teoride Doğru Olabilir Ama Pratikte İşe Yaramaz [Teori ve Pratik], *Kant Felsefesinin Politik Evreni* içinde der. Ve çev. Hakan Çörekçioğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, ss. 25-75.
- Ökten, K. H. (2001). *Immanuel Kant'ın "Ebedî Barış Üzerine Felsefî Deneme" Adlı Eseriyle Ortaya Koyduğu Ebedî Barış Fikri ve Bu Fikrin Uluslar arası İlişkiler Düşüncesinde Yarattığı Etki* (yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ripstein, A. (2009). *Force and Freedom Kant's Legal And Political Philosophy*, Harvard University Press, Cambridge- Massachusetts.
- Weinrib, J. (2017). Sovereignty as a Right and as a Duty: Kant's Theory of the State, *Sovereignty and the New Executive Authority*, (ed.) Finkelstein C. ve Skerker M., Oxford University Press, Oxford. ss. 21-46.